

Stvaralaštvo Naspram Pomirenja

RANKO MILANOVIĆ-BLANK

Abstract

Ten years after the war, after the implementation of thousands of reconciliation projects, there is no real reconciliation in BiH. The country and its citizens are still divided across ethnic lines and discriminated against based on ethnic belonging; nationalists are still in power, more or less undercover. The peace is held by a strong international presence – political, financial and military. International NGOs help establish domestic NGOs; they generally empower hypocrisy and elitism, while buying vast, although not sufficient, social obedience.

The culture is thoroughly politicized. Bare ‘*multi-*’ rhetoric justifies a waste of money on expensive elitist/mainstream gatherings, whereas the voice of the Other, of a genuine alternative, is either systematically suppressed or assimilated and transformed into that which it tried to oppose.

ALBUM, the first and only *hard core multi-* journal for literature and culture, tries to encourage creativity and openness without elitism. ALBUM does not promote reconciliation, but gathers individuals that do not have to reconcile with anybody, because they were, and are not against anybody.

ALBUM believes in the power of individual expression as a bridge between individuals who prioritize their individual identity against any group-imposed identity. ALBUM endeavors to promote individual identity no matter how inconceivable it may seem.

Sažetak

Deset godina nakon rata, nakon sprovedbe tisuća projekata pomirenja, još uvijek nema zbiljskog pomirenja u BiH. Zemlja i građanstvo još uvijek su podijeljeni po etničkim crtama uz diskriminaciju na osnovi etničke pripadnosti; nacionalisti još uvijek vladaju, više ili manje prikriveno. Mir se održava zahvaljujući pritisku međunarodne zajednice – političkom, financijskom i vojnom. Međunarodne NVO pomažu uspostavu domaćih

NVO tako što uglavnom potiču licemjerje i elitizam, tj. kupuju masovnu premda nedovoljnu društvenu pokornost.

Kultura je uvelike politizirana. Pukom „multi-„ retorikom opravdava se razbacivanje novaca na skupa elitistička/matična okupljanja dok se glas Drugoga, glas izvorne alternative sustavno bilo potiskuje, bilo asimilira i preobražava u ono čemu se nastojalo suprotstaviti.

ALBUM, prvi i jedini *hard core multi* časopis za književnost i kulturu, nastoji promicati stvaralaštvo i otvorenost bez elitizma. ALBUM ne promiče pomirenje, nego okuplja individue koje se ne trebaju ni s kim miriti, jer nisu (bile niti jesu) ni s kim neodređenim u zavadi.

ALBUM vjeruje u moć individualnog izričaja kao mosta između individua koje svoj individualni identitet pretpostavljaju bilo kojemu grupnom, nametnutome identitetu. ALBUM nastoji promicati individualni identitet ma koliko taj identitet bio nezamisliv.

Wir haben die Kunst, um nicht wegen der Wahrheit zu Grunde zu gehen.
«Imamo umjetnost kako ne bismo propali zbog istine.»

Friedrich Nietzsche

U mojem izlaganju postoje četiri glavne tačke, četiri glavna poglavlja:

- Bosna i Hercegovina danas,
- Pomirenje,
- Postoji li izlaz iz pomirenja kao barbarizacije, i
- Zašto je Album prvi i jedini *hard core multi* časopis za književnost i kulturu.

Bosna i Hercegovina danas

Kako možemo vidjeti Bosnu i Hercegovinu danas: deset je godina prošlo od svršetka rata, sprovelo se na tisuće projekata pomirenja širom Bosne i Hercegovine, no još uvijek nema zbiljskog pomirenja.

Cijela zemlja i građanstvo još uvijek su podijeljeni po etničkim linijama. Individue, ako pripadaju stanovitoj etničkoj manjini na stanovitoj teritoriji, diskriminirane su na osnovi svoje etničke pripadnosti. Nacionalisti još uvijek vladaju, manje ili više prikriveno.

Mir, kao latentni rat, očuvava se u državi zahvaljujući jakoj nazočnosti međunarodne zajednice, koja se ogleda kao politička, financijska i vojna.

Uspostavljajući ili održavajući u životu jedan – sve manji – broj domaćih nevladinih organizacija, međunarodna zajednica, međunarodne ne/vladine organizacije uglavnom potiču hipokriziju i elitizam, tj. i dalje neprestano kupuju jednu sveobuhvatnu, premda još uvijek nedovoljnu, društvenu pokornost.

Kultura je uvelike politizirana. Jedna puka *multi* i *demo* retorika opravdava

rasipanje novaca na skupe elitističke festivale ili druga ekskluzivna okupljanja, dok se glas drugoga, drugačijeg, one izvorne alternative – potiskuje.

Pomirenje

Podsjetimo na latinski izvor *reconcilio* ili po Longmanu (*Dictionary of Contemporary English*): pomirenje znači imati dobar odnos ponovno s nekim s kim ste se već posvađali. Sukladno ovoj etimologiji, ne mogu se pomiriti ni s kim ako prije toga nisam bio s njim ili s njom u slozi, a potom u neslozi. Nije moguće pomiriti individue koje nikada nisu imale dodira.

Etimologija pomirenja vodi u religiju i etiku, vodi u područja ekspresivnog i patetičnog i/ili normativnog jezika koji ne dopušta nikakve konkretne analize. Ova vrsta naracije ne može imati tačne, mjerljive rezultate niti pokazatelje. Uglavnom, tipično, njeni rezultati, naime rezultati „projekata pomirenja“, naznačuju se pukom činjenicom kako su osobe iz različitih etničkih skupina nazočile nekom događaju ili bile uključene u jedan isti projekt.

Samo se po sebi razumije kako se pomirenje u Bosni i Hercegovini zagovara u vrlo reduciranom smislu, u kojem se tehnički i praktički odnosi na nastojanja da se pomire *narodi*, u ovom slučaju etničke skupine. Pomirenje bi se, teorijski gledano, moglo odnositi općenito na proces širenja vidika i rasta praga tolerancije kod većinskih skupina naspram svijui drugih manjinskih skupina kao što su žene, stariji (u BiH posebice penzioneri), pripadnici GLBTTI zajednice, ateisti, manjinske religijske orijentacije itd. Ukratko, pomirenje bi se u svojoj reduciranoj verziji odnosilo na smanjenje terora mase nad individuum. U BiH se pod imenom pomirenja krije upravo teror mase nad individuum: individui je osporeno pravo da sama odredi svoj temeljni identitet, nego joj je kao temeljni („krovni“) identitet postavljen etnički identitet sa svim stereotipima, predrasudama, obvezama i prijetnjama koje iz toga proizlaze.

Ključne riječi u diskursu pomirenja jesu praštanje, krivnja, patnja, zaborav, osveta, dobro i loše odnosno zlo.

Subjekt – i politički i gramatički u dominantnom medijskom govoru mržnje – uvijek je MI ili ONI. JA je potisnuto u područja socijalne skrbi, koja postoje samo simbolično, kao kulise za praonice novca.

Glavni *označiteljski proces* u diskursu pomirenja jest **generalizacija** odnosno **kolektivizacija** individue.

Intrinzičan aspekt procesa pomirenja jest **barbarizacija** naroda Bosne i Hercegovine koju sprovode kako lokalci tako i internacionalci, da kažem ovako rogobatno, kako se inače govori.

Barbarizacija je **deindividuacija**, odnosno antiindividualan društveni proces, antiindividualna politika i antiindividualan društveni sistem. Antiindividualan društveni proces odvija se u svim društvenim sferama u vidu niza aktivnosti kojima se onemogućuje uspostava individualnog identiteta, što se dešava prije svega u obrazovnom procesu, kako formalnom tako i neformalnom. Ovaj je društveni proces mjesto u kojemu domaće retrogradne snage najbolje surađuju s međunarodnom zajednicom i međusobno se podupiru u borbi protivu individualnosti. Antiindividualna politika je koncentriran antiindividualni

društveni proces koji se eksplicitno vodi mimo individue i protiv individue. U ovoj politici individua postoji kao heteronoman i irelevantan dio kolektivnog subjekta. Antiindividualan društveni sistem je rezultat antiindividualnog društvenog procesa i ogleda se u hiperkolektivističkim ustanovama, procedurama i obrascima.

Pomirenje podrazumijeva barbarizirano, hiperkolektivističko, antiindividualno društvo.

Postoji li izlaz iz pomirenja kao barbarizacije?

Postoje u najmanju ruku tri izlaza, odnosno jedan izlaz u tri aspekta: depolitizacija društva u zakonodavstvu, znanosti i stvaralaštvu.

Prije svega, **depolitizacija** ovdje ne znači gubljenje interesa za političku djelatnost u društvu, nego onemogućivanje manipulacije usmjerene na postignuće partikularnih ciljeva koje postavljaju ljudi na vlasti („političari“), odnosno koje postavlja jedna politička grupacija ili opcija na štetu općih društvenih interesa. Depolitizacija se može izjednačiti s demokratizacijom shvaćenom kao proces koji omogućuje građanima jednakopravan pristup društvenim resursima zasnovan na objektivno provjerljivim i mjerljivim kriterijima, procedurama i kvalifikacijama uz neophodnu pozitivnu diskriminaciju osjetljivijih (manjinskih) skupina.

1. Zakonodavstvo. Umjesto isprazne retorike o toleranciji, praštanju, pamćenju i zaboravu, usredotočiti se na uspostavu zakona i pravnih procedura protiv diskriminacije etničkih (kao i drugih, ali to nije tema ovoga teksta) manjina. U oblasti u kojoj takvi zakoni i procedure postoje trebalo bi osigurati njihovu dosljednu primjenu, ali i onemogućiti zloporabu. Zloporaba, ili bar štetne posljedice zakona i procedura protivu diskriminacije na etničkoj osnovi ogledaju se u formalizmu i padu profesionalnosti u vidu tzv. „etničkog ključa“, po kojem se inzistira na ravnomjernom broju uposlenika, odnosno članova raznih upravnih tijela iz „sve tri konstitutivne etničke skupine“. U prvi se plan ističu etničke značajke osoba, pri čemu se zanemaruje njihova stručna kompetencija za funkciju koju bi trebale obavljati.

2. Znanost. Najeklatantniji primjeri degradacije znanosti u BiH jesu lingvistika i historiografija, ali i sociologija i političke znanosti uključujući jurisprudenciju, koje su uvelike izgubile svoj znanstveni pristup zasnovan na objektivno provjerljivim varijablama. Obrazovni sustav reproducira krajnje politizirano i jednostrano znanje s neizbježnom posljedicom duhovnog osiromašenja nacije i svojevrsnog intelektualnog autizma. U znanstvenoj zajednici, kao i u društvu općenito, autoritet racionalnosti sve više ustupa mjesto autoritetu sile.

3. Stvaralački izričaj. Čovjekov prijelaz iz prirodnog u ljudsko biće bila je i jest njegova sposobnost preoblikovanja prirode, sposobnost pronalazaženja novog, nečega što nije ranije postojalo. Ova se sposobnost ne uklapa ni u što dano, ni u prirodnu danost, niti u društvenu. Stvaralaštvo je pokazatelj slobode. Stvaralaštvo ograničeno društvenim kanonima, pa čak estetičkim, jest ograničeno stvaralaštvo, jest ograničena sloboda. Stvaralaštvo, kao i sloboda, jest nepredvidljivo, i u tomu je njegova bit, njegova draž. Rezultat stvaralačkog čina

nije nužno „lijep“, niti „dobar“. Potreba društva za „lijepim“ i „dobrim“, čak „korisnim“ postavlja stvaralaštvu zahtjeve koji ga ograničuju, dakle negiraju.

Izlaz iz pomirenja kao barbarizacije ALBUM nalazi u depolitizaciji u aspektu stvaralačkog izričaja. Emfatički ali i pleonastično reklo bi se kako ALBUM nastoji oko „ničim nesputanog stvaralačkog izričaja“.

Zašto je Album prvi i jedini hard core multi časopis za književnost i kulturu

ALBUM se ne bavi nikakvim pomirenjima, ALBUM nema nikakve veze s etničkim ili bilo kojim drugim skupinama, nego s individuama. Jedna skupina – strogo gledano – ne može biti stvaralačka, premda se stvaralaštvo može rabiti u korist jedne skupine i, čak češće, u korist individue a u ime jedne skupine.

ALBUM ne poziva na pomirenje, nego okuplja individue koje se ne mire ni s kim jer nisu nikada bile ni s kim neodređenim u zavadi. ALBUM miri ljude u smislu miješanja na jednome fizičkom ili virtualnom mjestu. Fizičko mjesto je sam časopis, koji postoji u papirnom obliku, odnosno fizičko mjesto su sve one sale, dvorane, prostori u kojima se ALBUM predstavlja uživo, a virtualno mjesto jest ALBUMova adresa na internetu: <http://www.album.co.ba>.

ALBUM potiče stvaralaštvo i otvorenost bez elitizma. Album vjeruje u moć individualnog izričaja kao mosta između individua, koje na prvo mjesto stavljaju svoj individualni identitet naspram bilo kojega grupnog, nametnutog identiteta. ALBUM nema nikakvu cenzuru nego je otvoren, tolerantan i kritički nastrojen i zato krajnje ranjiv.

ALBUM je individua *par excellence* – neovisan do samouništenja.

Postignuća Albuma

Osnovan je 1997. i izlazi od ožujka 1998.

Dosad je ALBUM imao 23 izdanja na 211 stranica u 740 primjeraka u prosjeku.

ALBUM se raspacava i čita po cijelom svijetu.

ALBUM je dosad objavio uratke od oko 500 autora iz 23 zemlje.

ALBUM su dosad izdavali Udruženje građana za akciju u kulturi AMBROSIA, Sarajevo (prvi broj), Udruženje građana za univerzalizaciju kulture ALBUM, Sarajevo (brojevi 2 do 13) i Nansen dijalog centar, Sarajevo (brojevi 14 do 23) i još uvijek: Nansen dijalog centar.